

Кыргыз тили жана адабияты (кыргыз класстары үчүн). 1-күн.

1. Ырды көркөм окугула.
2. Ырдын темасын жана көркөм идеясын аныктагыла.
3. Ырдын формасына жана мазмунуна талдоо жүргүзгүлө.

Эскертүү: Автордун орфографиясы, пунктуациясы жана стилистикасы сакталды.

Балдар жөнү

Дүйнө жарык күлсөң төгүп мээримин,
Эркелетип эт жүрөгүм эририм.
Иреңинде жадыраган жаз гүлү,
Эсен жүрчү эл баласы, зеригим.

Түнүм бейкут өмүрүнө гүл өссө,
Жаркып маанай, бейпилдикте күн өтсө.
Сен кыйналып, нуруң өчсө жүзүңдөн,
Пейлим бөксө, үйүм бөксө, ой бөксө.

Эне сүйкүм кооз гүлдөрдүн чанагы,
Бала эненин өскөн жашыл дарагы.
Ишин улап, изин улар жашоодо,
Соолубасын ошол дарак сабагы.

(Дүйшөбүбү Жамансартова)

Ырды талдап берүү

Тема – турмуштук-философиялык.

Көркөм идея – лирикалык каармандын баласына арналган мээрими. Балдардын аманчылыгын тилөө, жакшылыгын көрүү сыяктуу энелердин тилеги.

Формасы

Төрт саптан турган ыр.

Силлабикалык ыр түзүлүшүндө: 11 муундан турат.

Уйкаштык

1. Бул ыр аксак уйкаштык менен түзүлгөн, анткени биринчи, экинчи жана төртүнчү саптар уйкашкан.
2. Уйкашкан сөздөрдүн саптын кайсы жеринде орун алышына карай – аяккы уйкаштык, себеби аяккы сөздөр уйкашкан.
3. Уйкаштыкты түзгөн тыбыштардын сөздөгү катышына карай – толук уйкаштык, себеби сөздөрдүн уңгусу да, мүчөсү да уйкашат.
4. Уйкаштыкты түзгөн сөздөрдүн жана сөз айкаштарынын түзүлүшүнө карай – жөнөкөй уйкаштык, анткени бирден гана сөздөр уйкашат.

Мазмуну

Акын сезимин – эне менен баланын ортосундагы мамилени – алардын психологиялык абалдарын табият жана табият объектилери аркылуу чагылдырганга аракет кылган. Мисалы, баланын жүзүндөгү жылуулук жаз гүлү аркылуу берилген. Экинчи куплеттин биринчи жарымында баланын жашоосундагы жакшылыктар гүлдүн өсүшү менен чагылдырылса, баланын башына түшкөн кайгы эне үчүн кандай оор экендиги кемтикти, өксүктүктү камтыган «бөксө» сөзүнүн кайталанышы менен градациялык ыкмада сунушталган. Үчүнчү куплетте акын энени гүлдүн чанагына, баланы жашыл даракка салыштырган. Жашыл дарак баланын жаштыгын билдирген символ милдетин аткарган. Биринчи куплетте эненин балага болгон сезими «эририм, зеригим, эркелетип» ж. б. сөздөрдөгү э тыбышынын ассонансы аркылуу берилген.

Кыргыз тили жана адабияты (кыргыз класстары үчүн). 1-күн.

1. Ырды көркөм окугула.
2. Ырдын темасын жана көркөм идеясын аныктагыла.
3. Ырдын формасына жана мазмунуна талдоо жүргүзгүлө.

Эскертүү: Автордун орфографиясы, пунктуациясы жана стилистикасы сакталды.

Жаңылык

Жалгыз тамда жалгыз каалга жабылып,
жаздыгыма баш койгондо жабыгып,
жалбырагы тереземе чертилген
жалгыз дарак – жаңылык.

Сары-Көлдө сарсанаага кабылып,
санаалашты күткөнүмдө зарыгып,
сайрап ийген тереземдин тушунан
сары чымчык – жаңылык.

Дүйнө мага түйүнчөктөй тарылып,
дербиш болуп тышка чыгам ак уруп,
дабышы жок, добушу жок, үнү жок
дүлөй чымчык – жаңылык.

Жатам кумда ак булутту жамынып,
жан жагыма жылдыз түшөт жабылып,
жаратылыш, табиятка жуурулуп,
жалгыз калуу – жаңылык.

(Акбар Рыскулов)

Ырды талдап берүү

Тема – философиялык-турмуштук.

Көркөм идея – лирикалык каармандын жашоо, жашоо белгиси тууралуу ойлору. Жашоонун жаңы окуялар менен байланышы. Тирүүлүк.

Формасы

Төрт саптан турган ыр.

Силлабикалык ыр түзүлүшүндө: 11 муундан турат. Бирок акыркы сап 7 муундан туруп, ырдын ыргагын өзгөчөлөнтүп турат.

Уйкаштык

1. Бул ыр аксак уйкаштык менен түзүлгөн, анткени биринчи, экинчи жана төртүнчү саптар уйкашкан.
2. Уйкашкан сөздөрдүн саптын кайсы жеринде орун алышына карай – аяккы уйкаштык, себеби аяккы сөздөр уйкашкан. Ошентсе да, бул ырда сап башында бирдей тыбыштар колдонулуп, башкы уйкаштык да түзүлгөн.
3. Уйкаштыкты түзгөн тыбыштардын сөздөгү катышына карай – толук жана толук эмес уйкаштык, себеби биринчи жана төртүнчү куплеттерде сөздөрдүн бардык муундары уйкашат. Ал эми экинчи жана үчүнчү куплеттерде акыркы муундар гана уйкашат.
4. Уйкаштыкты түзгөн сөздөрдүн жана сөз айкаштарынын түзүлүшүнө карай – жөнөкөй уйкаштык, анткени бирден гана сөздөр уйкашат.

Мазмуну

Акын төрт куплетте төрт башка турмуштук жагдайды, жашоодогу кырдаалды жаратып, мына ошол кырдаалды бузган же ошол жагдайдын маңызын түзгөн окуяны баяндап, аларды жашоонун белгиси катары баалаган. Мисалы, биринчи куплетте жалгыз каалгалуу жалгыз тамда жалгыз калган лирикалык каарман үчүн терезенин алдындагы жалгыз дарак – тирүүлүктүн символу. Экинчи куплетте Сары-Көлдө досун күткөн акын үчүн сайрап жиберген чымчык турмуштун үмүтү болсо, үчүнчү жана төртүнчү куплеттерде тынчтык менен жалгыздыктын өзү да жашоо. Акын ырында айтылган ойду, түзүлгөн кырдаалды чагылдыруу үчүн тыбыштардын ыргагын кеңири колдонгон. Алсак, биринчи куплетте жалгыздык сезими **ж** тыбышынын, экинчи куплеттеги лирикалык каармандын санаалашын күтүп санаага батышы **с** тыбышынын аллитерациясы аркылуу көркөм сүрөттөлгөн.

Кыргыз тили жана адабияты (кыргыз класстары үчүн). 1-күн.

- 1. Ырды көркөм окугула.**
- 2. Ырдын темасын жана көркөм идеясын аныктагыла.**
- 3. Ырдын формасына жана мазмунуна талдоо жүргүзгүлө.**

Эскертүү: Автордун орфографиясы, пунктуациясы жана стилистикасы сакталды.

Жаштык

Токойдон чыгабыз да темир жолго,
Поездге отурабыз вагону көп.
Калышат карагайлар терең ойдо,
Телмирген жашыл жоолук, кызыл көйнөк.

Зуулдап, чимирилип дөңгөлөгү,
Алыска поезд бизди алып кетет.
Капыстан өтүп кетип өмүр көбү,
Күндөрдү эсептесек, жетпейт эсеп.

Сагынгат жашыл токой бизди дайым.
Эңсейбиз булбул үнүн тыңшаганды.
Сүйгөнүм, өзгөрүлүп жоолуктарың,
Көйнөгүң нечен ирет алмашылды.

Ал эми карагайлар биздей болуп,
Поездге түшүшпөдү вагону көп.
Башында баягы эле жашыл жоолук,
Үстүндө баягы эле кызыл көйнөк.

(Турсунаалы Бостонкулов)

Ырды талдап берүү

Тема – турмуштук-философиялык.

Көркөм идея – лирикалык каармандын жаштык тууралуу ойлору. Жаштыктын жаркын маанайы. Өмүрдүн өтүшү.

Формасы

Төрт саптан турган ыр.

Силлабикалык ыр түзүлүшүндө: 11 муундан турат.

Уйкаштык

1. Бул ыр аттама (кайчы) уйкаштык менен түзүлгөн, анткени биринчи жана үчүнчү, экинчи жана төртүнчү саптар өз ара уйкашкан.
2. Уйкашкан сөздөрдүн саптын кайсы жеринде орун алышына карай – аяккы уйкаштык, себеби аяккы сөздөр уйкашкан.
3. Уйкаштыкты түзгөн тыбыштардын сөздөгү катышына карай – толук эмес уйкаштык, себеби акыркы муундар гана уйкашат.
4. Уйкаштыкты түзгөн сөздөрдүн жана сөз айкаштарынын түзүлүшүнө карай – жөнөкөй уйкаштык, анткени бирден гана сөздөр уйкашат.

Мазмуну

Акын ырында жаштыкты жана өмүрдүн өтүшүн сюжет түзүп, конкреттүү нерселер менен окуялардын жардамы аркылуу жандуу сүрөттөгөнгө аракет кылган. Жаштыкты токойго салыштырып, өмүрдүн өтүшүн поезддин жүрүшүнө окшоштурган. Жаштыктын деми, жалындуу күндөрү, жаркын маанайы дайыма жашыл бойдон калган токой менен берилген. Жаштык кездеги кубанычтуу күндөр булбул үндөрүнө салыштырылып, лирикалык каарман ошол күндөрдү сагынат. Өмүрдүн ары оор, ары түйшүктүү жылдары поезддин көп вагондору аркылуу сүрөттөлгөн. Акын ырында сезимдик боёгу калың, таасир этүү күчү жогору эмоционалдык-экспрессивдик сөздөрдү көп колдонбосо да, жаштыктын өзгөчөлүктөрүн чагылдырган «жашыл жоолук», «кызыл көйнөк» өңдүү эпитеттик сөз айкаштарын кайталап, градация жараткан.